

Dr. Almási Tibor

A társadalmi igazságosság kérdése az Újszövetségben

Míg az Izrael népének életével foglalkozó Ószövetségben a társadalmi igazságosság kérdése polgári jellegű – persze emellett is teokratikus forrásból származó – általános érvényű törvényekkel volt kezelhető, addig az újszövetségi, kihívottakból álló „ἐκκλησία” esetében ettől eltérő módozatú megoldás jöhetett csak szóba. Az újszövetségi kor kihívottai ugyanis társadalmi életüket tekintve (és ez nemcsak a nagyobb közösség, hanem a szűkebb családi kör relációjára is gyakran volt igaz) megmaradtak vagy a zsidó, vagy a pogány társadalmi közegben. Az újszövetségi kor társadalmi igazságosság szempontjából történő elemzése érdekében röviden emlékezetünkbe kell idéznünk e kettős háttér jellemzőit, amelyek természetesen hatást gyakoroltak az ezen közegben élő keresztényekre is. Ezt a vizsgálódást időnk rövidsége miatt korlátozzuk most csupán az Újszövetség descriptiv jellegű utalásaira, illetve kifejtéseire!

Természetesen előzetesen számítanunk kell arra, hogy főként a zsidó, de alkalmanként a pogány társadalmi háttér is tartalmazhat olyan pozitívumokat is, amelyek az Újszövetség elveivel akár összhangban is állhatnak. Magától értetődő, hogy éppen ezek azok a jellemzők, amelyek mellett a helytelen gyakorlatokat korrigálni igyekvő újszövetségi írók leginkább szó nélkül mennek el. Azon esetekben, amikor a tendenciáknak nem az előjelével, hanem a néha-néha tagadhatatlanul meglévő pozitív előjelű elvek megvalósulásának mértékével van baj, akkor már gyakrabban találunk – természetesen nem annyira elítélő, mint inkább buzdító, serkentő jellegű – igei utalásokat. És végül, az Újszövetség tükrében legnyomomonkövethetőbben azok a jellemvonások bukkannak fel – olykor persze ezek is csak indirekt módon, amelyek nem a pozitív kibontakozás mértékében, nem is a semlegesség miatt, hanem az ellenkező előjel okán válnak kritika, sőt ostromozás tárgyává.

Az Ó- és Újszövetség társadalmi kritikájának módszertanában mutatkozó különbség (polgári törvényi szabályozás, illetve evangéliumi, személyes meggyőzés) hatékonyság tekintetében egyszerre jelent hátrányt és előnyt. Hátrányt amiatt, hogy egyenként kell az embereket az evangéliumnak meggyőznie a társadalmi igazságosság igei normáinak fontosságáról. És mindezt az e világi polgári törvényi szankciók fenyegető kilátásba helyezése nélkül. Az első század kereszténysége pedig Izraelben éppúgy, mint a pogány országokban, elenyésző kisebbséget alkotott. Emiatt aztán csak a kovász

hatásfokához hasonlítható rendkívüli hatékonyság adhatott reményt az ez irányú evangéliumi üzenet társadalmi léptékű eredményére (vö. a só és világosság allegóriája). De előnyt is jelentett az Ószövetségtől eltérő újszövetségi módszertan, méghozzá leginkább abban, hogy az egzisztenciális szintű, hitbeli elkötelezettségű „új emberek” által alkotott, Krisztus főisége alatt élő ἐκκλησία, bár nem hibátlan, mégis csodálatos prototípusát alkotta az Újszövetség prescriptiv jellegű tanításában kirajzolódó társadalmi formációnak.

Jelen áttekintésünk szűk idői kerete miatt csupán arra van lehetőségünk, hogy az általános elveket megpendítő bevezető gondolatok után néhány újszövetségi locus fényében felvillantsuk az újszövetségi kor általános társadalmi helyzetét; illetve hogy - újabb igék bevonásával - szót ejtsünk a társadalmi igazságosság elveinek sorozatos megsértéséről; és hogy végül az Újszövetség sajátosan kettős (egyszer a megoldást sürgető, máskor viszont a megoldhatatlan helyzetet elfogadó és abban hűséget tanúsító magatartást preferáló) tanítását vegyük szemügyre.

Tágabb társadalmi reláció

„Arról is mondott nekik példázatot, hogy mindenkor imádkozniuk kell, és nem szabad belefáradniuk. Ezt mondta: »Az egyik városban volt egy bíró, aki az Istent nem félte, az embereket pedig nem becsülte. Élt abban a városban egy özvegyasszony is, aki gyakran elment hozzá, és azt kérte tőle: Szolgáltass nekem igazságot ellenfeleimmel szemben. Az egy ideig nem volt rá hajlandó, de azután azt mondta magában: Ha nem is félem

az Istent, és az embereket sem becsülöm, mégis, mivel terhemre van ez az özvegyasszony, igazságot szolgáltatok neki, hogy ne járjon ide, és ne zaklasson engem vég nélkül.« Azután így szólt az Úr: »Halljátok, mit mond a hamis bíró! Vajon az Isten nem szolgáltat-e igazságot választottainak, akik éjjel-nappal kiáltanak hozzá? És várakoztatja-e őket? Mondom nektek, hogy igazságot szolgáltat nekik hamarosan. De amikor eljön az Emberfia, vajon talál-e hitet a földön?» (Lk 18,1–8)

A hamis bíróról szóló példázatnak a képanyaga enged bepillantást a kiszolgáltatott sorsú özvegyasszonyok felett kényük-kedvük szerint önkényeskedő „társadalmi elit” büneibe. Ilyen háttérinformáció-szerzés érdekében (és nem kérést keresve) azonban hermeneutikailag legálisan nyúlhatunk a példázat képanyagához. Nyilván a valódi életbe bepillantást engedő súlyos társadalmi igazságtalanság elterjedt tényén az sem változtat, hogy a példázat esetében – érezhető módon rendkívüli, szinte páratlan kivételként – az özvegyasszony állhatatossága (és nem a bíró igazságérzete!) hosszú, nehéz időszak után végre véget vet reménytelen állapotának.

„A sokaság pedig megkérdezte tőle: »Akkor hát mit tegyünk?« János így válaszolt nekik: »Akinek két nihálja van, adjon annak, akinek nincs, és akinek van ennivalója, hasonlóan cselekedjék.« Vámszedők is mentek hozzá, hogy keresztelje meg őket. Ezek szintén megkérdezték tőle: »Mester, mit tegyünk?« Nekik ezt mondta: »Semmivel se hajtsatok be többet, mint amennyi meg van szabva.« Megkérdezték tőle a katonák is: »Mi pedig mit tegyünk?« Nekik viszont ezt felelte: »Senkit ne bántalmazzatok, meg ne zsaroljatok, és elégedjete meg a zsoldotokkal.« (Lk 3:10–14)

Keresztelő János igehirdetői szolgálatának eredményeiről tudósítva Lukács három, megtérés küszöbén álló embercsoport tekintetében szól az új élet szükséges gyakorlati jellemzőiről. Ezzel persze indirekt módon, mellékesen arról is tudomást szerezhethünk, hogy az 1. század judaista közösségében milyen igazságtalan magatartás jellemezte a különböző társadalmi csoportokat (sokaság, vámszedők, katonák).

„Jaj nektek, képmutató írástudók és farizeusok, mert felémésztitek az özvegyek házáat, és színlelésből mégis hosszasan imádkoztok: ezzel súlyosabb ítéletet vontok magatokra.” (Mt 23,14)

Jézusnak ez a sajnálatot is tükröző leleplezése több szempontból is fokozást jelent az előbbi esetekhez képest. Egyrészt azért, mert itt hangsúlyozottan a zsidó nép vallási vezető körének (írastudók és farizeusok) leleplezéséről van szó; másrészt azért, mert a vérlázító társadalmi igazságtalanságok célpontja az egész Bibliában hangsúlyos védelmet érdemlő özvegyek; harmadrészt pedig a hosszasan imádkozók követik el e súlyos büntetést maguk után vonó tetteket.

„Akkor farizeusok és írástudók mentek Jeruzsálemből Jézushoz, és ezt mondták: »Miért szegik meg tanítványaid az ősök hagyományát? Amikor ugyanis étkeznek, nem mossák meg a kezüket.« Ő így válaszolt nekik: »Ti pedig miért szegitek meg a ti hagyományotokért az Isten parancsolatát? Mert Isten ezt mondta: Tiszteld apádat és anyádat, és aki gyalázza apját vagy anyját, halállal bünhődjék. Ti pedig így tanítotok: Ha valaki ezt mondja apjának vagy anyjának: Áldozati ajándék az, amivel megsegíthetnélek, azt ebben az esetben nem köti a parancsolat, hogy tisztelje apját és anyját. Így tettétek érvénytelenné Isten igéjét a ti hagyományotokért.« (Mt 15,1–6)

A Tíz ige egyikével szembeszegülő, sőt azt negligáló emberi rendelés (korbán) nagyon szemléletesen világít rá az újszövetségi kor társadalmi igazságtalanságának arra a megdöbbentő változatára, amely immár nem felebarátok, hanem egyenesen családtagok között éktelenkedik. A judaizmus körén belüli fondorlatos gyakorlat (a később valószínűleg visza is vonható templomi felajánlás révén a szülők eltartása nem „emésztí föl” a vagyont) a lehető legsötétebb képet festi az újszövetségi kor judaizmusának társadalmi igazságosság tekintetében tanúsított határtalan cinizmusáról.

A lehetséges megoldás

„Aki pedig világi javakkal rendelkezik, de elnézi, hogy a testvére szükséget szenved, és bezárja előtte a szívét, abban hogyan lehetne az Isten szeretete? Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvvel, hanem cselekedettel és valósággal.” (1Jn 3,17–18)

János első levelére általában is jellemző, hogy nem megy túl a testvéri kapcsolatok területén elvárható igei normák deklarálásán. Már csak ennél fogva is megmarad ezen a síkon a társadalmi igazságosság érvényesítésének kérdésében is. A másik ok – és ez a döntőbb – azonban nyilvánvalóan az, hogy az újszövetségi kihívottak már változtattak sajátos társadalmi helyzetében csak akkor oldható meg bibliai tekintéllyel a probléma, ha a szükségben lévők megsegítésére képes, elő-

nyös helyzetben lévő társadalmi réteg előtt is tekintély az Isten szava. Már most hangsúlyoznunk kell, hogy a társadalmi igazságosság területén mutatkozó anomáliák felszámolására az Újszövetség csak ilyen esetekben vállalkozhat a biztos siker reményében.

„Ti pedig, urak, ugyanígy bánjatok velük, hagyjátok a fenyegetést, mivel tudjátok, hogy él a mennyekben az Úr, aki nekik is, nektek is Uratok, és aki nem személyválogató.” (Ef 6,9)

Ugyanez az újszövetségi realitásérzék ölt testet a „keresztény házirend” című szakasz idézett versében. Hiszen közvetlen módon csak a levelet olvasó, illetve a kinyilatkoztatást tiszteletben tartó urakat szólíthatja meg a levél a siker reményében. Azokat, akikre nézve nemcsak általános értelemben és objektíve igaz, hogy Uruk a mennyben van, hanem akik szubjektíve minden etikai konzekvenciájával együtt el is fogadják ezt a tényt.

Az Újszövetség prioritása

„Hasonló a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet az ember, miután megtalált, elrejt, örömeiben elmegy, eladja mindenét, amije van, és megveszi azt a szántóföldet. Hasonló a mennyek országa a kereskedőhöz is, aki szép gyöngyöket keres. Amikor egy nagyértékű gyöngyre talál, elmegy, eladja mindenét, amije van, és megvásárolja azt.” (Mt 14:44–46)

E két rövid, de klasszikus példázatból világosan kitűnik, hogy a „Βασιλεία τοῦ Θεοῦ” nemes földi értékeket nem degradáló értékrendjében mégiscsak prioritást élveznek az eszkatologikus szféra maradandóságát önmagukon viselő perspektivikusabb értékek. Ez az általános és könnyen belátható újszövetségi elv annak az ügybuzgó előadónak figyelmét sem kerülheti el, aki egyébként hajlamos lehetne témája abszolutizálásának kísértésébe esni. Az emlékezetünkbe idézett általános bibliai értékrend konkrétan, témánkat illetően is megfogalmazódik az Újszövetségben.

Filemon-levél

E rövid páli levélben egyetlen szót sem pazarol Pál a rabszolgaság intézményének kritikájára. S nyilván nem azért, mert ideálisnak tartja ezt a társadalmi rendet. Hanem mert egy megtért ember gyülekezetbe történő beleplántálása minden

más társadalmi igazságtalanságot feledtető mértékben fontos számára.

„Szolgák! Félelemmel és rettegéssel engedelmeskedjétek földi uraitoknak, olyan tiszta szívvel, mint a Krisztusnak. Ne látszatra szolgáljatok, mintha embereknek akarnátok tetszeni, hanem Krisztus szolgálaként cselekedjétek Isten akaratát: lélekből, jóakarattal szolgáljatok, mint az Úrnak, és nem mint embereknek; mert tudjátok, hogy ha valaki valami jót tesz, visszakapja az Úrtól, akár szolgál, akár szabad.” (Ef 6,5–8)

A keresztény házirend szolgákra vonatkozó parancsai a szolgálai státuszban lévők hétköznapi munkában megnyilvánuló lelki viszonyulását szabályozzák. Ebből világosan kitűnik, hogy azokban az esetekben, amikor az Újszövetség adta lehetőségek keretein belül nem változtatható meg a status quo, akkor – bármilyen társadalmi igazságtalanságot hordozó helyzetben is – az aláztos és szolgálatkész keresztény viszonyulás kap hangsúlyt. Ez – a társadalmi igazságosság érvényesülésének mindenáron érvényt szerezni akaró zászlóvivők megbotránkoztatására – azzal a kitételrel éri el csúcst, hogy az uraiknak szolgáló alattvalók lényegében nem is az őket szolgaságban tartóknak dolgoznak, hanem egyenesen az Úrnak (7. vers).

„Mindenki maradjon abban a hivatásban, amelyben elhívatott. Rabszolgaként hívatál el? Ne törődj vele. Ha viszont szabadod lehetsz, inkább élj azzal! Mert az Úrban elhívott rabszolga az Úr felszabadítottja, hasonlóan a szabadként elhívott a Krisztus rabszolgája. Áron vétettetek meg: ne legyetek emberek rabszolgái. Mindenki abban maradjon meg Isten előtt, testvéreim, amiben elhívatott.” (1Kor 7:20–24)

Itt Pál kifejezetten azt tanítja, hogy az adott alacsony társadalmi helyzet nem akadály a keresztény élet kiteljesítése előtt. S ezért nem javasolja a Krisztus szolgálatainak végzésére használható energiáknak a társadalmi pozíció megváltoztatására történő elfecsérelését.

Összegzésül kimondhatjuk, hogy az Újszövetség érzékeli a társadalmi igazságosság elszomorító hiányát, és a maga eszközeivel sok mindent megtesz azért, hogy a megbillent egyensúly helyreálljon. De hozzátartozik az igazsághoz az is, hogy az e világi keretek között nagyon fontos társadalmi igazságosság tézise nem tartozik az eszkatologikus dominanciájú Újszövetség prioritást élvező, mindenáron megvalósítást érdemlő programjai közé.

